

LLIBRES

Imma Navarro i Molleví: *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, Arxiu Municipal del Districte de les Corts, Barcelona 1993, 542 pp.

Poques vegades s'ha fet un estudi històric tan detallat i tan exhaustiu d'un espai tan reduït, i en alguns moments poc poblat, com és el territori del veïnat de les Corts, de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià. Poques vegades s'ha aconseguit de fer un seguiment de les famílies i de les propietats o explotacions d'un territori des de la baixa edat mitjana fins a l'actualitat amb tanta minuciositat com en aquest llibre. En les seves pàgines veiem passar davant nostre gairebé totes les famílies que han posseït masies a les Corts, o bé que hi han viscut, i això sovint al llarg de més de 500 anys.

El llibre es divideix en dues grans parts. Una primera on es fa una síntesi d'alguns aspectes i sobretot es donen les idees que poden permetre d'entendre la resta de l'obra. Es parla de qüestions generals, com les característiques de l'espai estudiat i els principals fets històrics fins a l'època medieval, i es crida l'atenció sobre alguns aspectes concrets que cal conèixer per entendre les característiques de l'evolució de les masies d'aquest barri: les franqueses, l'emfiteusi, les institucions familiars, etc.

En la segona part s'estudia, d'una forma molt detallada, la història de cadascuna de les 70 masies, repartides en grups que coincideixen amb 8 grans eixos o itineraris (camins, rieres o partides), que travessen el territori de les Corts: l'eix del Torrent dels Morts, que és el més central, l'eix de la Travessera, l'eix de la Travessera Vella, l'eix de la Riera Blanca, etc. Veiem exposades, al llarg de més de 400 pàgines, una gran quantitat de dades sobre les famílies o les terres de les masies i com evolucionaren al llarg dels segles estudiats.

Aquesta recopilació de dades és evident que ha representat un

gran esforç i moltes hores de treball als arxius. S'hi veu un continuat ús de la documentació de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a més de l'Arxiu Capítular de la Catedral i de l'Arxiu Diocesà d'aquesta ciutat. Sumat a una consulta sovintejada de l'Arxiu Parroquial de Sarrià i de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Tot i ésser l'autora una medievalista —això potser s'endeuina en la introducció—, aquest fet no resta reflectit en la segona part, on, lògicament, tenen més importància les dades dels darrers segles, del segle XVI al XIX, època en la qual la població de les Corts fou més gran i en relació amb la qual hi ha més informació.

El barri de les Corts neix, ja a l'edat mitjana, dins la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, com una zona amb una forta personalitat pròpia, a causa de les franqueses que tenien alguns dels seus habitants. La població era bastant reduïda i restava limitada a unes quantes masies repartides al llarg dels principals torrents i eixos viaris. El nucli més important el trobem al llarg del Torrent dels Morts, on hi havia les cases de l'antiga franquesa. A part, però, també hi havia masies repartides per les altres partides del terme —algunes d'aquestes masies prou importants ja a l'edat mitjana, com la Torre Rodona—; el nombre d'aquestes masos en època moderna i contemporània augmentà.

M'agradaria de cridar l'atenció sobre diversos aspectes que crec importants d'aquest llibre, no sols per a la història local sinó també per a la història general. Un primer aspecte és el relacionat amb la creació i el manteniment d'unes franqueses en aquest indret tan proper a la ciutat de Barcelona. Cal tenir present que el fet de posseir aquestes franqueses —que, a la baixa edat mitjana, dins la parròquia de Sarrià, només tenien alguns dels homes de les Corts— va representar també l'exempció del pagament de la lleuda, fet important «perquè donava immunitat a allò que es produïa majoritàriament a la contrada» de les Corts (p. 47).

Un segon aspecte interessant és precisament l'anàlisi de les rela-

cions que hi havia entre la gran ciutat i aquest barri de cases, relacions fonamentals a l'hora de comprendre el manteniment de les seves característiques i de comprendre'n l'evolució. És molt interessant d'adonar-nos, tal com es veu al llarg de l'obra, de la progressiva interrelació que es creà entre la ciutat de Barcelona i les terres i pobles que hi havia al seu entorn, que formaven el seu terme, un exemple dels quals el trobem en les Corts. Veiem com els barcelonins compren terres a les Corts i com el habitants de les franqueses d'aquest lloc se'n van a viure a Barcelona i deixen els masos en mans de masovers. Com assenyala J. Moran en el pròleg del llibre, les relacions entre la ciutat i el seu entorn rural no eren només unidireccionals, de la ciutat cap al camp, sinó que suposaren també una influència d'aquest món rural en la ciutat «ja que les grans dinasties de ciutadans de Barcelona sempre han tingut un origen rural i sovint no han perdut la vinculació amb llurs llocs d'origen». Així ho veiem, d'una forma palesa, en aquest estudi d'Imma Navarro, des del final de l'època medieval fins a l'actualitat.

Aquest aspecte també interessant estudiat al llibre és la relació que hi havia entre el territori de les Corts i la parròquia de Sarrià, de la qual era part, i la justificació que s'hi fa del perquè a les Corts no hi arribà a haver una parròquia independent.

Igualment és interessant el mapa i l'estudi de les partides de terres del barri de les Corts. Algun dels noms de les partides, com per exemple el de Be-derrida, que correspon a l'actual Zona Universitària, ja surt documentat al segle X. Al seu costat trobem altres topònims interessants, com Arenys, Bardina, Finestrelles, Magòria, Barbelles, Vinyals, Santa Cecília, Pedralbes, etc. terrenys de conreu actualment ben urbanitzats.

No hem d'oblidar la il·lustració gràfica, amb les nombroses fotografies, recollides per Bonaventura Batlle i actualment guardades a l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts.

Finalment no podem deixar de comentar la tristesa que resta després de llegir aquesta obra davant la destrucció de quasi to-

tes aquestes masies. Destrucció de vegades feta fa anys, de vegades molt recent. L'afany desordenat de construir i el desinterès de respectar els principals testimonis de la vida del passat han permès de tirar a terra edificis tan notables com Can Feló, que era on ara hi ha El Corte Inglés, o com Can Calopa i Can Grau, on s'edificaren els Edificis Trade, etc. i, fa molt poc temps, fins i tot il·legalment, s'enderrocà la Torre Melina. Només alguns edificis, cinc, com la Torre Rodona, Can Canet, Can Planes, Can Rosés i Can Balasc, s'han salvat d'aquesta destrucció generalitzada; de fet, en un país normal, que respectés el seu passat i no sols es preocupés pel negoci especulatiu, aquesta hauria hagut d'haver estat la norma i no pas l'excepció.

Aquest llibre és doncs un record d'una realitat que s'ha pogut salvar en les fotografies i en les seves històries, però també un intent d'aproximació a un espai i a unes persones que varen viure en una part del terme parroquial de Sarrià, prop de la ciutat de Barcelona. Representa un gran esforç il·lusionat per conèixer el passat, encara recuperable, d'un espai actualment molt, potser massa, transformat. A més, i això per nosaltres és encara més important, l'estudi planteja i permet d'acostar-nos a alguns problemes generals a partir d'una important base documental.

Jordi Bolòs i Masclans

Professor de la Universitat de Lleida.

DD.AA.: *Història del convent i del col·legi episcopal Mare de Déu de la Mercè de Montblanc*, Pagès editors, Montblanc, 1994, 24 pp., pròleg del Dr. Ramon Torrella Cascante.

La commemoració del 40è aniversari de la fundació del col·legi de la Mercè, el curs 1993-1994, ha estat motiu per a la realització d'un llibre que recollís no només la trajectòria de l'escola, sinó també les vicissituds de les comunitats de mercedaris i franciscans que aixecaren i habitaren en l'edifici.

El professor Mn. Josep M. Torrell i Pareta, (actual rector de Vallmoll), realitza una excel·lent descripció de l'església del convent acompanyada d'abundants fotografies i dibuixos de la planta, l'alçat i el perfil. La nau, d'estructura gòtica, amb arcs diaframes, segueix el model cistercenc, i aprofita els contraforts per construir les capelles laterals. Sorpren, però, l'orientació del temple.

Jaume Felip Sánchez parla del convent durant els segles XIII al XVI. Després d'una introducció sobre l'origen de l'orde de la Santíssima Trinitat de la Redempció de Captius i dels Mercedaris, i una visió de Montblanc en el mil dos-cents; aporta noves dades d'interès sobre la fundació (1288), a partir de la documentació del fons notarial de la Guàrdia dels Prats, el fons monacal de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i la bibliografia existent. Pot datar amb exactitud la construcció del tercer arc de pedra de l'església, en la qual —a partir de les visites pastorals del segle XV— existien els altars de Sant Eloi, Sant Llorenç i Santa Margarida. La mateixa font li permet oferir un minuciós retrat de les dependències del convent. Finalment, li consta que en el segle XVI la comunitat es traslladà a Tarragona. En apèndix transcriu tres documents, dels anys 1288, 1374 i 1450.

Dos llibres i un lligall, conservats a la Plebania de Montblanc, han permès a Josep M. Grau i Roser Puig, endinsar-se en el funcionament i la vida del convent i la comunitat de mercedaris del Miracle de Montblanc, a finals de l'època moderna.

En primer lloc ens apropem a l'estat de l'edifici en el segle XVIII,

amb especial atenció per a l'església, restaurada. No s'obliden els homes que l'habitaren. L'economia, centrada en les propietats rústiques, censals i feines religioses, pròpera a principis del XIX, s'enfonsa irrecuperablement a partir de la Guerra del Francès. Els autors s'apropen a aspectes de la vida quotidiana, com l'alimentació o l'assistència sanitària; i a l'activitat monàstica: missions, sermons, misses, funerals, rogatives, etc., en un àmbit circumscrit en la Conca estricta; sense oblidar la funció de seminari. Per acabar, es remarquen els darrers temps del convent mercedari, distingint dos capítols: la Guerra del Francès i la dècada ominosa. El primer, determinat per saquejos i abandonaments; el segon, per un intent de retornar a la normalitat, quan els aconeximents sobrepassaven l'àmbit estricte del cenobi.

Josep M. Porta i Gabriel Serra abasten des de la desamortització (1835) fins a la inauguració de les obres del col·legi (1954). Els arxius montblanquins, sobretot la lectura atenta dels llibres d'actes, la premsa local, manuscrits inèdits i la informació oral, els han documentat. Des del 1845 fins el 1888 fou habilitat un terreny, al costat de l'església de la Mercè, com a cementiri municipal, en substitució de Sant Miquel.

Del 1859 al 1879 s'instal·là l'escola municipal d'ensenyament secundari, amb algunes interrupcions. Així, de forma efímera (1881-1882) ocupa el convent una comunitat de benedictins; o els alumnes del Seminari Diocesà (1885-1887) per raó de les obres en l'edifici tarragoní. Més endavant, sota l'impuls de Mn. Ramon Arrufat es creà un institut de secundària, clausurat el 1896. L'etapa més llarga d'aquest període fou dominada per la vinguda dels pares franciscans (1897), amb l'obligació de fer-se càrrec de l'ensenyament. A la dècada dels anys vint, les relacions entre els frares i l'ajuntament es complicaren, fins al punt d'arribar als tribunals. A la Guerra Civil el convent passa a ser caserna i centre de refugiats. Del 1942 al 1944 hi funcionà una acadèmia de secundària. L'any 1953 l'Arquebisbat de Tarragona obté l'edifici de

l'ajuntament com a permuta. L'octubre del mateix any començaven les classes del col·legi episcopal.

La segona part del llibre, de cent pàgines, és més miscel·lània. L'obra Mn. Albert Palacín i Artiga, amb una breu cronologia dels quaranta anys de vida del col·legi, marcant quatre etapes determinades pels quatre directors: Mn. Joan Martí Alanís (1956-1966), Mn. Francesc Rovira Toda (1966-1972), Mn. Xavier Reñé Balcells (1972-1986). A partir del curs 1986-1987 el Departament d'Ensenyament de la Generalitat es fa càrrec dels cursos de BUP i COU. Després de la reproducció d'una entrevista feta el 1979 amb Mn. Joan Martí Alanís, diversos alumnes expliquen la seva experiència personal: Joan Borona Aixalà, Joan M. Estivill Balsells, Marta Farré, Anna Armengol; i també dos professors: Mn. Francesc Giménez i Joan Romeu. Com a cloenda hi ha una llarga relació dels alumnes que assistiren al col·legi, ordenada alfabèticament per pobles, amb la data del primer i darrer curs.

REVISTES I MISCEL·LÀNIES

► Raïls Butlletí del Centre d'Estudis d'Ulldecona, núm. 3, Ulldecona, primavera de 1994.

La revista semestral editada pel Centre d'Estudis d'Ulldecona presenta en el seu darrer número cinc treballs sobre diversos aspectes històrics de la comarca del Montsià. Ma. Milagros Cárceles és l'autora de l'article «L'Encomanda d'Ulldecona de Sant Joan de l'Hospital. Regest documental (1097-1384)», un treball que fou presentat a les Primeres Jornades sobre els ordes religiosos-militars als Països Catalans (segles XII-XIX) celebrades a Montblanc el 1985, i que suposa un complet estudi de la documentació que forma el Cartulari de l'Encomanda d'Ulldecona. Un altre interessant article de caràcter documental és «L'Arxiu Històric de la comunitat de regants d'Ulldecona», a càrrec de Joaquim Virgili, en el qual trobem una visió general del contingut i situació del material que compon aquest arxiu d'una cinquantena de documents i un ampli abast cronològic (comprèn documents del 1528 al 1867). Ja a l'època contemporània corresponen dos nous treballs: «Deportats de la comarca del Montsià als camps nazis (Recull de vivències dels supervivents)», de Francesc Itarte, que constitueix un ampli treball sobre el tema elaborat en base a testimonis orals i a la bibliografia existent; d'altra banda, a «L'encallumat públic a Ulldecona: de l'oli a l'electricitat», Ferran Grau fa un repàs a la història local

J.M. Sabaté